

OPPONENSI VÉLEMÉNY

Kurucz György Travel Narratives and Economic Discourse: The Technological Journey of Two Hungarian Agriculturists in Western Europe in the Early Nineteenth Century című akadémiai doktori értekezéséről

A téma

A magyarországi gazdaság- és társadalomtörténet-írásnak az utóbbi néhány évtizedben egyre népszerűbb témája a 19. század első felének gazdasági átalakulása. A korábbi egyoldalú, sematikus megítélést számos új kérdés felvetése és szakmai szempont beemelése alapvetően megváltoztatta. Olyan új témák kerültek elő, mint például a nagykereskedelmi vállalkozások működése, egyes városok fejlődése, örök téma a világi vagy egyházi kézben lévő közép- és nagybirtokok gazdálkodása, az agrárszaktudományban bekövetkező változások, az egyes vállalkozói karrierok, a piacközpontok, a paraszti gazdálkodás és társadalom szerveződése stb. Ebbe a sorba illeszkedik Kurucz György témája is, amikor a Georgikon két tanára (Gerics Pál orvos, állatorvos és Lehrmann József kertész, borászati szakember) 1820–1825 közti nyugat-európai tanulmányútját elemzi. A Georgikon szintén népszerű témája a kutatóknak, hiszen az 1797-ben gróf Festetics György által alapított intézmény a Magyaróvári Gazdasági Felsőbb Tanintézet 1818. évi megalapításáig, vagyis mintegy 20 évig az egyetlen agrárfőiskola volt, s ezután is a hazai uradalmak, valamint a Festetics-birtokok gazdatisztekkel való ellátásában nagyon fontos szerepe maradt, így nem véletlen, hogy a Georgikon története és működése iránti érdeklődés (Süle Sándor, Lukács Gábor stb.) szinte állandóvá vált. E nagy korszakon belül értelmezendő a szerző kutatási témája, amely alapvetően egy rövid időszakra vonatkoztatva mutatja be a technológiai út történetét, s elemzi annak sajátosságait.

A szerző már régóta foglalkozik ezzel a kérdéskörrel, hiszen az egyik utazó szakemberről már 1997-ben publikált cikket az *Agrártörténeti Szemlében*, a technológiai utazásokról 2019-ben a *Magyar Gazdaságtörténeti Évkönyvben* jelent meg tanulmánya, 2020-ban pedig két igen terjedelmes könyve (*Corvina 2020; L'Harmattan 2020*) látott napvilágot. De ebbe a sorba illeszkedik Keszthely grófjáról, Festetics Györgyről szóló monográfiája (*Corvina 2013*), valamint annak fiáról, gróf Festetics Lászlóról írt tanulmánya (*Századok 2016*), de akár említhetjük az uradalmi vezetőről, Asbóth Jánosról írt munkáját is (*Századok 2013*). Mindez világosan mutatja, hogy régóta tartó, igen alapos kutatómunka előzte meg a disszertáció megírását és beadását, amit egyébként a szerző részletesen be is mutat, s egyben magyarázza is az angol nyelvű változat szükségességét. A két szakember tanulmányútjának részletes

bemutatása, főleg ilyen alapossággal, részletességgel nővum a hazai agrártörténet-írás szempontjából, ugyanakkor a téma számos további kutatási lehetőséget is felvet a jövőre nézve. Ugyanakkor már a bevezető olvasása után is kérdésként merült fel az opponensben, hogy egy ennyire leszűkített tématerület, amit nem követ a két utazó által leadott információtömeg hasznosulásának vizsgálata, mennyiben elégíti ki egy MTA-doktori disszertációval szembeni elvárásokat. Végül is az opponens kétségei a mű végére eloszlottak.

A háttér: szakirodalom és források

A téma feldolgozásához szükséges nemzetközi és hazai szakirodalom igen bőséges, hiszen megtalálhatók benne az egyes tematikai csomópontokhoz illeszkedő alapvető munkák. Így ott vannak a korabeli és azóta eltelt időszak fontos agrárszaktudományi alkotásai, az uradalom tulajdonosához kapcsolódó alkotások, a Georgikon történetét érintő feldolgozások, az utazókról szóló munkák, a társadalmi szokásokról szóló leírások, a kortársakról írtak stb. De legalább ennyire fontosak azok az archív, publikus munkák, amelyek főleg az utazók állomáshelyei, s az ottani mezőgazdasági gyakorlat értelmezése kapcsán kerülnek elő. Ezt a szerző igen széles, főleg német és angol nyelvű anyagok segítségével teszi, ezek nélkül nehezen lehetett volna értelmezni az egyes külföldi korabeli üzemi gazdaságokat, a szakemberekkel való találkozókat stb. Az értekezésnek ugyanakkor jelentős a levéltári forrásbázisa is, mind az itthoni, mind nemzetközi téren. Kéziratos forrásai jelentős részben a Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltárában található Festetics családi levéltárból, a Széchényi családi levéltárból, a Mezőgazdasági Múzeum adattárából, illetve az Országos Széchényi Könyvtárból származnak. A disszerens hasznos kutatásokat folytatott külföldi archívumokban is: a göttingeni Archiv der Academie der Wissenschaften, a bécsi Staatsarchiv és a Kriegsarchiv forrásai is hozzájárultak a feldolgozáshoz. Legfontosabb forrásai persze a két utazó magyar és német nyelvű hazaküldött anyagai (levelek, jelentések) voltak. Hosszú időn át tartó kutatásához felhasználta az elérhető magyarországi és külföldi támogatási és ösztöndíjas lehetőségeket, illetve kapcsolódott külföldi szakmai csoportokhoz, személyekhez.

Kutatási célok, módszerek, szerkezet

A mai társadalomtudományi feldolgozásokra egyre inkább jellemző egzakt kutatási kérdéseket nem tett fel a szerző, ilyenek a téziszűzetben sem találhatók. A két utazó szakmai tevékenységét megpróbálta a korszak tágabb társadalmi, gazdasági, tudományos és kulturális aspektusaiba

ágyazni, ugyanakkor arra is kíváncsi volt, hogy a Festetics László kapcsán kialakult, sokszor igen negatív képhez hogyan illeszkedik az a szakmaiság, amit a két utazó tevékenysége reprezentál. Az is fontos szempontként merült fel, hogy a korabeli nagy európai tudásközpontok és a Magyarország számára is rendkívül fontos tudásáramlás hogyan valósulhatott meg. Ez a logika vélelmezhetően a műfaj sajátosságaiból is következik, hiszen az alapcél a technológiai utak leírása és elemzése volt. Nagy munka volt ugyanakkor a levelek és jelentések pontos rekonstrukciója, a szakmai pontossággal írt értelmezések és az érzelmi megnyilvánulások szétválasztása.

Az értekezés módszere hagyományos jellegű. Az első két fejezet általános szakmai áttekintést nyújt. Ezt követően viszont már forrásvezéreltté válik az alkotás: az utazási utasítások részletes elemzése, majd a következő három fejezetben részletezett utazások szakmai értelmezése egyszerre követelte meg a látott agrárszaktudományi/üzemek bemutatását, illetve az utazó szakemberek jelentéseinek értelmezését. Ezzel szemben a hetedik fejezetben már tematikusan tekint át az egyes, döntően mezőgazdasághoz kötődő, s látott gazdálkodási tevékenységeket, majd pedig a mindennapi életet, a közép- és felső réteg társadalmi szokásait láttatja a két szakember szemein keresztül. Nagyon fontosnak tartom, hogy ehhez a módszerhez kell egy, erre a szakterületre vonatkozó jelentős szakmai rálátás, s ugyanakkor egy nagyon kitartó, aprólékos, mindennek utána járó kutatói gyakorlat. A jelölt rendelkezik ezzel a tapasztalattal és tudással, vagyis a választott módszer alkalmazása megfelelőnek tűnik. Mindazonáltal az alkotás így is leíró jellegű maradt. Az alkalmazott módszerek között ritkán fordul elő vélemények ütköztetése, az egyes üzemekre vonatkozó szerzői kritikai észrevétel, a levelek alapján a rendszerszerű összehasonlítás. Teljesen hiányoznak a jelentések alapján történő statisztikailag is értelmezhető eredmények (hány üzemet láttak, hányat érzékeltek követhetőnek és még számtalan szakmai kérdést fel lehetett volna tenni). A disszertáció nyomtatott változata végén található két áttekintő térkép jól mutatja Gerics és Lehrmann öt éves szakmai utazásainak állomáshelyeit, de úgy vélem, hogy kisebb, országonkénti vagy régiókénti szövegközi térképi ábrázolás még emelt is volna a színvonalon, egyben oldva a sokszor meglehetősen szikár szöveget.

Az értekezés logikus felépítésű. Kiindulópontja Festetics László gróf szakmai megítélése, illetve ennek a szerző szerinti eddigi félreértelmezése. Ezt követően mutatja be a Georgikont, Magyarország első mezőgazdasági főiskoláját. Részletesen taglalja az intézmény létrejöttét, felépítését, kezdeti működését, s ebben gróf Festetics György szerepét. A harmadik fejezetben tér rá a Directio utasításaira, amely részletekbe menően tartalmazza a két szakember utazásának pontos előírásait. A negyedik-hatodik fejezetben ismerteti Gerics és Lehrmann németországi,

hollandiai, angliai, svájci, olasz területeken történő tanulmányútjának részleteit. Utána kilépett a kronologikus útkövetésből, s a két szakembernek azokat a megjegyzéseit gyűjtötte össze, amelyek a piacokra, a kereskedelemre, az ipari kapacitásokra, a városokra, egyes gazdasági ágazatokra (főleg a juhászatra) vonatkoznak. A munkát az út során tapasztalt társadalmi szokások bemutatásával zárja, majd pedig nagyon röviden összegzi a tanulmányutak jelentőségét. Maga a dolgozat a névmutatót leszámítva 340 oldal, a tiszta szöveg ritkás sortávval írva, beleértve a lábjegyzeteket is, 291 oldalt tesz ki, vagyis megfelel egy MTA-doktori disszertáció elvárható követelményeinek.

Az elvégzett vizsgálatok és eredmények

A disszertáció első fejezete a latifundium tulajdonosáról szól, s azon belül is főleg Festetics László gróf megítéléséről. Régóta ismert, hogy Széchenyi István néhány lekicsinylő mondata a keszthelyi grófról elég széles körben elterjedt (persze kiről volt a legnagyobb magyarnak pozitív véleménye...), s az is közismert, hogy Festetics jövedelmi helyzete is megingott, s 1829-től már zárgondnokot kellett kinevezni a birtokaira. Viszont a szerző jelentős mértékben árnyalja ezt a képet, rámutatva, hogy Festetics gróf sok áldozatot hozott a különböző szervezetek létrehozására, működtetésére, vagyis joggal írhatja, hogy az öt nyelven író és olvasó gróf végső soron megőrizte és kibővítette apja örökségét. Ebbe belefért a Georgikon két fiatal professzorának több éves nyugat-európai tanulmányútra küldése is, amit a gróf vélhetően megtérülő befektetésnek tekinthetett. Tudjuk, hogy a szerző már korábban írt tanulmányaiban bemutatta a gróf jövedelmi állapotát, de mégis azt gondoljuk, hogy érdemes lett volna ennél alaposabban megnézni ezt a helyzetet, s akkor jobban el lehetne helyezni az áldozatvállalás mértékét is. Az eladósodás nem volt újdonság a Festeticseknél (s tegyük hozzá, más hazai arisztokratáknál sem): már Festetics György is így vette át a birtokát, aztán testvére, Imre gróf fia, Miklós is bődületes méretű adósságot hozott össze az 1820-as években, ami több mint 10 ezer hold birtokvesztéssel járt stb. Fontos ugyanakkor, hogy a szerző munkájában többször is hangsúlyozza a magyar gazdaság és az ország fejlődése iránt érzett felelősséget, amely egyre több arisztokratát is jellemzett ebben a korszakban, érdemes például a reformkori főrangúak (gróf Széchenyi István, hg. Batthyány Fülöp stb.) társadalmi mecénatúrájára, alapításaira gondolni.

Nem érzem jó megoldásnak ugyanakkor, hogy csak a 199. oldalon esik szó arról, hogy ez egy 332 ezer acre-t kitevő nagybirtok, mintegy 55 ezer juhval, és sok ezer szarvasmarhával, sertéssel és lóval. Mivel azonban egy nagydoktori disszertáció mégiscsak intakt és koherens rendszer kell, hogy legyen, érdemes lett volna már a disszertáció elején egy táblázatban

bemutatni ennek a mamutbirtoknak méretét, kerületeit, felépítését, ahhoz viszonyítva a jövedelmeket, s akkor egy reális kép kerekedhetett volna a keszthelyi Festetics uradalmakról, annak gazdálkodásáról. Nem felejtethjük el, hogy a Festeticsek (beleértve a dégi köznemesi ágon is óriási birtokokkal rendelkező családtagokat) mégiscsak az ország egyik leggazdagabb famíliájának számítottak, s ez még akkor is igaz, ha arra gondolunk, hogy az uradalmak nagy része közepes adottságú természetföldrajzi körülmények között működött.

A második fejezetben a szerző bemutatja azt a társadalmi közeget, amelyben a Georgikon megszületett. Az elemzésből kiderül, hogy ennek egyik fontos pillére Festetics György gróf érdeklődése, felkészültsége, széles látóköre volt, de legalább ennyire fontos az is, hogy a 18. század utolsó harmadában komoly szellemi erjedési folyamatokat lehetett már megfigyelni, amikor is a tudás felértékelődése – összhangban a nyugati racionális gondolkodással – nálunk is végbement. (E folyamatok egy része az államhoz, a gazdaságpolitikai elképzelésekhez is kapcsolódott.) Kurucz György bemutatta a keszthelyi mezőgazdasági főiskola megszületését, kezdeti éveit, az ökonómiai képzés kialakítását, amelynek tantervében általános mezőgazdaság, matematika és technológia, valamint állatorvoslás szerepelt. Szólt azokról a szakemberekről (Pethe Ferenc, Asbóth János, Rummy Károly György stb.), akik nemzetközi tapasztalataikkal hozzájárultak a magas szintű oktatás megvalósításához. Ez utóbbit mutatja, hogy 1801-ben a Göttingeni Tudományos Akadémia Pethe Ferenc után felvette Asbóth Jánost is levelező tagjai közé. Az említett szakemberek tevékenysége és tudása, s a tangazdaságban végrehajtott gazdálkodási kísérletek hosszú távra meghatározták az iskola hírnevét. Ebben a folyamatban játszott nagy szerepet Asbóth János is, akit 1806-ban már a kezdeti tanterv módosítására, bővítésére utasítottak, ami számos új tudományterülettel bővült. A szerző bemutatta azt is, hogy az eredményes oktatáshoz megteremtették a könyvtári szakirodalmi bázist is: tankönyveket, segédleteket szereztek be, amihez a Festetics családi könyvtárakból is hozzácsatoltak műveket. Ebben a könyvtárban már megtalálhatók voltak a legjelesebb korabeli agrárszaktudományi elemző és leíró munkák, így például Arthur Young, John Sinclair, William Pitt stb. alkotásai. A gyapjúkonjunktúrát kihasználó, az uradalmi juhászat felfuttatásához szükséges volt beszerezni a modern állattenyésztéssel foglalkozó könyveket is. S végül megemlíti a szerző, hogy mindezt megkoronázta a tanulmányi és konzultációs céllal történő utazások ügye, amikor is Georgikonban dolgozó szakembereket küldtek fejlett agrikultúrával rendelkező országokba. A Georgikon egyedülálló volt a hazai gazdasági oktatás területén, nem véletlenül mutat rá a szerző, hogy számos korabeli értelmiségi is, így például a Somogyban lévő Festetics-birtokok szomszédságában, Niklán élő, gazdálkodó és alkotó, a magyar hellenikát megtestesítő Berzsenyi Dániel is igen elismerően nyilatkozott a keszthelyi intézményről, s annak

létrehozójáról. Asbóth is megfogalmazta, hogy a keszthelyi Georgikon a szakemberek képzésével az ország egészének gazdasági érdekeit remélte szolgálni. A szerző által bemutatott intézményfejlesztés világosan mutatja egy tudatosan kialakított, az átlagos közép-európai gazdálkodási gyakorlatokat mesze meghaladó országos hatókörű intézmény megteremtését.

A szerző részletesen bemutatta azokat utazási utasításokat, amelyekkel az Igazgatóság a két szakember félétvezedő szakmai tanulmányútjának hasznosságát akarta biztosítani. Maga a tapasztalatszerző utazás nem volt ismeretlen: a szerző utal rá, hogy a 18. század vége felé több ismert magyar arisztokrata és gazdasági szakember (pl. Széchényi Ferenc, Berzeviczy Gergely, Teleki József stb.) is részt vett nyugati körúton, de a világos célzatú technológiai nagy túrákra általában nem került sor. A most tárgyalt két utazó számára a georgikoni utasítások világos útvonalat írtak elő, meghatározták azokat a tudásközpontokat, amelyeket meg kellett látogatni. Az így kialakítandó kapcsolatrendszer fontos elemét képezte azoknak szakmai elképzelésnek, amelyek között az angliai vonal kapcsán az uradalmi gypjű eladhatóságának szándéka is ott szerepelt. Az utasítások pontosan előírtak minden olyan szakmai elvárást, amellyel eredményessé válhatott az út. A sok tanár által ismert, látogatott göttingeni Georgia Augusta mindenképpen központi intézményt jelentett a Georgikon szakmai gondolati rendszerében. Az utak során nagy figyelmet kellett fordítani a művelési rendszerre, a technikai eszközkészletre, az állattartási gyakorlatra, az állatgyógyászati eljárásokra, vagyis minden olyan gazdálkodási és üzemi szempontra, amelyek a hazai uradalmi vagy tangazdasági gyakorlat esetében fontosnak tűnhettek. Különösen fontos volt Albrecht Thaer mezőgazdasági üzemének meglátogatása, hiszen személyében és szakmaiságában mégiscsak a közép-európai racionális mezőgazdaság elméletének és gyakorlatának megteremtőjét lehetett tisztelni. Mindent dokumentálni kellett: naplót kellett vezetni, nyolc naponta jelentést kellett írni, nyilvántartás kellett minden beérkezett vagy elköltött pénzről. Az utazásokhoz, a fizikai továbblépéshez állandóan szükség volt újabb és újabb ajánlólevelekre. Az utasítások között fontos volt, hogy Gericsnek az angliai körútjához képeznie kellett magát angol nyelvből, amihez nyelvoktatót kellett fogadnia. Gerics magyarul, Lehrmann németül volt köteles elkészíteni jelentéseit. A disszerens hangsúlyozta, hogy a szakmai elvárásokat a két szakember kompetenciáihoz igazították. A Lehrmann-féle utasítás specifikus eleme volt például a Rajna menti szőlészet és borászat tanulmányozása. A szakmai utak fontos szempontja volt a tudáskapcsolat kiépítése, a tudóskörrel való találkozás. A két professzor szakmai útja több helyen fizikailag metszette egymást, ilyenkor tapasztalatcserére került sor. Kurucz György foglalkozott a két professzor szakmai felkészültségével, vagyis azzal, hogy addigi tudásuk alapján kellően felkészültek voltak-e egy ilyen sokéves útra, s azt állapította meg, hogy nyelvtudásuk, végzettségük alapján

gróf Festetics László számára az utasításokban meghatározott feladatok teljesítésére megfelelő választásnak tűntek.

A központi utazási utasítások részletes leírása világossá és értelmezhetővé teszi a következő három fejezetben tárgyalt szakmai utak bemutatását. Kronologikus rendszerben követi végig a szerző Gerics és Lehrmann útját, különös figyelmet fordítva arra, hogy az út során az egyes állomásokon kikkel tudtak találkozni, s ott milyen szakmai tapasztalatokat szereztek. Hiányolom ugyanakkor az út során érintett országok, területek gazdasági állapotának bemutatását. Közismert tény, s ezt már az 1930-as évektől, főleg Wilhelm Abel kutatásai óta ismerhetjük, hogy az 1818 utáni évtized, vagyis pont az a korszak, amikor a fentebb említett szakmai utak lezajlottak, az árdepresszió időszaka volt Nyugat-Európában: vége volt a francia háború inflációs hatásainak, a gabonaárak nagyot zuhantak, a termelői jövedelmek nominális szinten látványosan visszaestek. Mindez meglehetősen eltérően érintette az egyes területeket: volt, ahol új termelési módszereket kezdtek alkalmazni, máshol új piacok után kutattak stb. Érdeemes lett volna ezeket a körülményeket bemutatni, hiszen a terjedelmet nem növelte volna meg jelentősen, ugyanakkor biztos háttérrel adott volna az elemzésnek.

A szerző érzékletesen festi le ugyanakkor a két utazó (főleg Gerics) útját: a földtulajdonosi fogadtatást, a különböző gazdasági szakemberekkel történő személyes találkozókat, a kapcsolatok bővítésére, kiépítésére vonatkozó szándékot, az ajánlólevelek megszerzését, a helyi gazdaságok megtekintését, az egyes helyi agrárüzemekkel kapcsolatos véleményüket, a tartózkodási engedélyek beszerzését, az utazás nehézségeit és módszereit, a kapcsolatteremtés lehetőségeit stb. A technológiai utak a legjelentősebb európai tudásközpontokat érintették (Brünn, Halle, Berlin, Göttingen, Utrecht, London, Párizs, Tübingen stb.). A bőségesen adatolt leírásokból reális kép bontakozik ki a korabeli nyugat-európai üzemgazdasági gyakorlatról, amely lehetőséget nyújt ahhoz, hogy azt összevegyük a korabeli magyarországi birtok- és üzemkezeléssel. Különösen fontosnak érezzük azokat a részeket, amelyek a Festetics-birtokok gazdálkodásához szorosan kapcsolódnak, így például a juhtenyésztést, a gyapjúkereskedelmet, a lótarast, az állatgyógyászatot, avagy a technikai eszközök terén látható eltérések rögzítését. Ugyanez mondható el a szakképzésről is, amikor részletesen bemutatja az egyes iskolák működését, avagy főleg Anglia estében, a különböző tudós társaságokat, egyesületeket. A szerző kiemeli, hogy például mielőtt Gerics elhagyta Párizst, 49 könyvet, technológiai illusztrációkat, orvosi és állatorvosi eszközöket küldött haza Keszthelyre.

Az út során a nagy különbségeket mutató természetföldrajzi adottságokat is érdemes lett volna láttatni, hiszen egy északnémet és egy közép- vagy délnémet terület között jelentős különbségek voltak, amelyek például a Rajna menti szőlészet szempontjából Lehrmann

leírásában világosan látszódnak. Érdekesesek az angliai út kapcsán a különböző települések leírásai: a kívül koszos, fekete házfalak, de a házon belüli magas életszínvonalra vonatkozó meglátások. A szerző azt bizonyítja, hogy Gerics angliai és skóciai körútja rendkívül sikeres volt, hiszen a gazdasági gyakorlat megismerése mellett – mint a Georgikon professzorának – sikerült megismernie a legjelesebb szaktudományos szervezeteket, láthatott vállalkozó szellemű arisztokratákat, megtekinthette az általuk fenntartott mintagazdaságokat stb. A francia út kapcsán fontosnak érezzük az ottani belvízi utak fejlesztésére vonatkozó megjegyzéseket, tudvalevőleg a 18. század derekától a Rajnától nyugatra eső térségben a csatornák kialakítása alapvető vonása volt a szállítási kapacitások fejlesztésének.

A hetedik fejezet, amelyben a szerző a gazdasági működési gyakorlatokat, iparágakat és a piacokat mutatja be, szerintem a disszertáció legértékesebb fejezete. Kurucz György itt túllép az ötéves utazási időszak szakmai leírásain, s összegyűjtve bemutatja azokat az agrárökonómiai sajátosságokat, amelyeket a két utazó látott. Nem kívánom az összes megemlített innovatív módszert, eljárást stb. felsorolni, de mindenképpen kiemelem a gőzzel hajtott eszközöket, a textilipari lehetőségeket, az ekehasználatot, a különböző vetésforgókat, a mélyművelés utáni hengerlés technikáját, a rizstermesztést, a svájcériákat, a halászatot, a pillangósnövények termelését, a juhtenyésztés kapcsán a gyapjúmosást, a gyapjúkezelést, a juhbetegségek kezelését, a gyapjúpiacok bemutatását, a szeszipart, a borkereskedő vállalkozókat, a trágyahasználatot, a luxusnövények és a gyümölcsök termelését, a tűzeghasználatot, a távolsági kereskedelem kérdését.

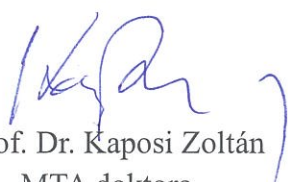
Kicsit megtöri az eddigi logikát a nyolcadik fejezet, amelyben az utazások emberi oldalát mutatja be a szerző. Eddig elég lineáris volt az értekezés váza, amelynek tartalma az agrárszakmai kérdések voltak, de kétségtelen, hogy a helyi népeiségekről, társadalmakról, szokásokról kétségkívül sok érdekességet megtudhatunk, ami megint csak továbbgondolásra sarkallhatja az érdeklődőket.

Az értekezést egy epilógus zárja, amelyben a szerző ismételten felvázolja az elvégzett munkát, s felhívja a figyelmet a jelentésekből és a levelekből tükröződő értékekre. Hangsúlyozta, hogy a két professzor között jelentős tudáskülönbség volt: Lehrmann szűkebb, Gerics tágabb nézetei nagy eltéréseket mutatnak. Mindamellet kiemelte, hogy a két utazó leírásai révén jelentős mértékben lehet árnyalni a korabeli Európa hétköznapijairól alkotott ismereteket. Fontos szempont, hogy Gerics jól látta a magyar és a nyugati gazdaságok közötti különbségeket, s ennek jelentéseiben többször hangot is adott.

Összegzés

Kurucz György nagydoktori disszertációja kétségtelenül új szempontokkal és eredményekkel bővíti a hazai történettudomány a 19. század első felére, főleg az 1820-as évekre vonatkozó ismereteit. A disszertáció témaválasztása, felépítése, az elvégzett vizsgálatok egyértelműen arra utalnak, hogy a jelölt átlátja témáját, ismeri a korszak működési sajátosságait. A téma megközelítése újszerű, számos tudományágat érintenek a vizsgálatok. Igen széles hazai és nemzetközi szakirodalmi és levéltári forrásfeltárással alapozta kutatását. A pályázó bizonyította jártasságát a történeti és agrárgazdasági ismeretek terén. A két utazó szakember leveleiből, jelentéseiből levonható szakmai információk további kutatásokat tesznek lehetővé. A szerző megállapításai révén az eddigi szakmai tudás az európai agrárgazdasági térségek különbségeiről és az ott folytatott agrárüzemi gyakorlatokról egyértelműen gazdagodott. A pályázó bizonyította, hogy nem utolsósorban gróf Festetics László elképzeléseinek megfelelően a Georgikonhoz kapcsolódó szakmaiság kétségkívül az egész ország gazdasága számára előrelépést jelenthetett. A fentiekben megfogalmazott kritikai észrevételek, hiányok csak kis részben csökkentik a dolgozat értékét, ezért javaslom a disszertáció nyilvános vitára bocsátását, és sikeres védelem esetén az MTA doktora cím odaítélését.

Pécs, 2026. február 4.

Prof. Dr. Kaposi Zoltán
MTA doktora